

lített írással összekapcsolt tanulmány (*A társadalmi mozgalmak politikai szerepéről*) is foglalkozik a Védegylettel, igaz, Kossuth gazdaságpolitikai nézeteinek kontextusában. Veliky János több, nem csupán ebben a kötetben megjelent írást publikált Kossuth társadalomfelfogásáról, szociális mozgalmakat szervező tevékenységéről és a társadalom polgárosodását ösztönző iparpártoló törekvéseiről. Ezek alapját az a harminc éve keletkezett, s itt újra közölt tanulmány jelenti, amelyen egyáltalán nem érezhető az idő múlása, ma is friss, szemléletében korszerű olvasmány. Alapos vizsgálat alá veszi Kossuth gazdasági elképzeléseinek összefüggéseit, miáltal kortársi véleményeket, s azon alapuló rögzült történetírói álláspontokat igazít ki, és egyértelművé teszi, hogy Kossuth mennyire nem doktrinér módon hasznosította elméleti forrásait, az elméletből levonható következtetéseit a körülményekhez igazította, hogy így érjen el hathatós változásokat. Gyakorlati és professzionális politikusként szívesen kombinálta eszmei eszköztárát, a polgári intéstúciók bevezetésében és társadalomszervezési módszereiben pedig komplexitásra törekedett, s azok sokoldalú hatásával számolt.

A kötet tehát, miközben kiemelt fogalmak köré szervezi a reformkorról szóló íráso-

kat, eredeti és egységes szemlélet alapján járja körül az egyes kérdéseket, s ha olykor az is az olvasó benyomása, hogy bizonyos gondolatok, témák ismétlődnek, mindig mélyebbre jut a problémák feltárásában és a kérdések megválaszolásában. Mindez Veliky János bölcséleti hajlamú olvasatainak, kifinomult, lényegre törő elemzéseinek köszönhető, ami mindig talál egy újabb és újabb réteget vagy összefüggést a már „jól ismert” történetekben, történeti szereplők helyzeteiben vagy az általuk megformált szövegekben. Mindazok számára élményszerű olvasmányt tartogat a kötet, akik nem a gyors célbaérést, hanem az elgondolkodásra is lehetőséget nyújtó lassabb sétákat kedvelik. (*Veliky János: A változások kora. Polgári szerepkörök és változáskonceptciók a reformkor második évtizedében. Habsburg Történeti Monográfiák 8. Sorozatszerkesztő: Gerő András. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó, 2009. 250 p.*)

IRODALOM

Miskolczy Ambrus (2007): *A felvilágosodás és a liberalizmus között. Folyamatosság vagy megszakítottság? Egy magyar történelemszita anatómiája*. Lucidus, Bp.

Miru György

a történettudomány kandidátusa, Debreceni Egyetem, Modernkori Magyar Történeti Tanszék

Teller életéről és pályájáról, tudományos igényességgel

Ha egy mondattal akarná az ember jellemezni a könyvet, azt mondhatná, tudományos alapossággal megírt életrajz, de mondhatjuk regénynek is. „Regénynek”, mert úgy olvasatja magát, hogy alig tudja letenni az ember, és ugyanakkor szinte egyetlen állítás, esemény sincs benne, ami pontos irodalmi hivatkozá-

sokkal vagy személyes beszélgetésekre dátum szerinti utalással ne lenne alátámasztva. Valószínűleg ez a könyv egyik olyan vonása, amelyik megkülönbözteti a Teller Edéről szóló számos írástól – beleértve magának Tellernek a saját könyveit, önéletrajzát, jegyzeteit is. Ugyanakkor a szerző munkája valódi nyomozói munka is, mert nem csak a megjelent és meg nem jelent kéziratok írásokat tanulmányozta, de utánament a fellelhető tanúknak, és a velük folytatott beszélgeté-

sekben szerzett további információknak is. A könyv különben először Amerikában jelent meg 2010-ben, angol nyelven.

De ki volt tulajdonképpen ez a Budapesten született, németországi egyetemeken tanult fizikus, Teller Ede, akiről számtalan könyv, cikk, különböző kiadvány – és ezek mintegy betetőzéseként a jelen könyv – szól, aki a *Time* magazin címlapjára is felkerült (1957), és – túlzás nélkül – világpolitikai tényezőként is szerepelt. Kétségtelen, hogy jelentős tudós volt, de „...eredményei semmiképpen sem tartoznak Bohr, Heisenberg, Einstein, Dirac és mások eredményeivel egy kategóriába” – írja Pálinkás József a magyar kiadás elé írt előszóban. „Teller nem tartozott a fizika nagy megújítói közé; ehhez elkésett néhány évet, és valószínűleg alkata sem tette volna erre alkalmassá.”

Ugyanakkor azonban kétségtelenül kiváló fizikus volt, a könyv egyébként külön is foglalkozik négy jelentős molekulafizikai eredményével, nevezetesen az etánmolekula belső forgására, a gázok többrétegű abszorpciójára (BET-egyenlet), a maximálisnál kisebb számú elektront tartalmazó molekulák instabilitására (John–Teller-effektus) és a benzolmolekula szerkezetére vonatkozóval. Itt kell megemlítenünk, hogy mind e helyen, mind a könyv más részein is, ahol szakkérdésekről van szó, ezeket a szerző nemcsak pontosan, de a legkomplikáltabb jelenségeket is – mondhatjuk – közérthetően mutatja be.

Visszatérve Teller tudományos teljesítményére, azok kétségtelenül túlmutatnak a molekulafizikán, és a legtalálóbban a George Washington Egyetemen, 2002-ben felavatott emléktáblán vannak összefoglalva. A könyvben idézve: „...kiváló munkásságáért a molekulafizika területén, a csillagokban megvalósuló energiatermelés megértésében, a fízi-

ós reakciók elméletének és alkalmazásának kidolgozásában, a nukleáris biztonság megteremtésében, valamint a tudomány és technológia területén nyújtott hosszan tartó vezetői tevékenységéért.”

Kétségtelen azonban, hogy Teller szerepe és jelentősége túlnő mindezekben, mégpedig azért, mert Lewis L. Strauss, az USA Atomenergia Bizottságának egykori elnöke szerint: „Háromfajta fizikus van: elméleti, kísérleti és politikai. Edward Teller mindhárom.”

A szerző, Hargittai István felveti a kérdést, hogy hogyan válhatott Teller jelentős tényezővé a nemzetközi szempontból fontos kérdésekben, és a következőképpen felel rá: „Elismert tudós volt, de voltak más kiváló tudósok is. Nem töltött be olyan hivatali tisztséget, ami indokolhatta volna, hogy a Szenátus sőt, az Egyesült Államok elnöke is figyelmet fordítson rá.” Viszont „...voltak olyan személyes tulajdonságai, amelyek féltelmetes ellenfélle tették, mint például odaadása, következetessége, állhatatossága és az a képessége, hogy nyilatkozataival és érveivel magára vonja a médiumok figyelmét...” „Teller egyik erőssége volt továbbá az is, hogy a védelmi megfontolásokat össze tudta kapcsolni az alapkutatás támogatásával, miközben a tudományok oktatásának fontosságát is hangsúlyozta.” „Az is előnyére szolgált, hogy nem volt közvetlen anyagi érdekeltsége az általa képviselt ügyekben, s hogy érveit mindig tömören, szabad előadásban, hallgatósága számára érthető és elismerést kiváltó módon tudta előterjeszteni.”

Teller kétségtelen eredménye, amelyért kitartóan, számos ellenféllel és akadállyal dacolva küzdött, az amerikai hidrogénbomba létrehozása, „...amely biztosította, hogy a két szuperhatalom évtizedekig békében élt egymás mellett.” Ezért is nevezték gyakran

„a hidrogénbomba atyjának”, amelyet sokszor formálisan visszautasított, valójában azonban hízelgett neki, hogy így hivatkoztak rá. Teller törekvésének tudható be különben Los Alamos mellett a második fegyverkutató laboratórium létrehozása is Livermore-ban.

A könyv részletesen szól számos tévedésről is, amelyeken azután úgy lépett át – nem véve tudomásul tévedéseit –, mintha azok nem is léteztek volna. Ilyen volt például az atomcsendegyezménnyel kapcsolatos álláspontja, a nukleáris sugárzás káros hatásainak lebecsülése, a nukleáris robbantások polgári célú felhasználásának szorgalmazása. Kivételnek bizonyult, és rengeteg anyagi áldozatba került az ún. *Stratégiai Védelmi Kezdeményezés* (SDI), vagy, ahogy röviden hivatkoztak rá: a *Csillagháborús terv*, amely mellett kiállt, és zsákutcának bizonyultak ezzel kapcsolatos kutatásai is (röntgenlézer, „ragyogó kavicsok”). Bár van olyan álláspont, hogy ez is hozzájárult a Szovjetunió térdre kényszerítéséhez, mert gazdaságilag-technikailag számára vállalhatatlan versenyre kényszerítette.

Úgy tűnik egyébként, „...mintha egyénisége különálló részekből állt volna, amelyek között alig volt átfedés.” „A külvilág előtt és különösen életének második felében arrogáns volt, magabiztos, erőszakos, türelmetlen: gyakran önkényesen döntött másokat érintő kérdésekben, visszaélt katonai és politikai vezetők körében kialakult valós vagy vélt befolyásával, és minden vitát megnyert. A magánember ezzel szemben tele volt kételyekkel önmaga iránt, igényelte feljebbvalóinak jóváhagyását, kollégáinak barátságát és elismerését.” „Létezett egy harmadik, elbűvölő, kedves Teller is, akinek volt humora és öniróniája, udvarias volt és gyvonalú.”

Élete során háromszor is száműzetésbe kényszerült: egyszer Magyarországról, majd

Németországból az antiszemitizmus miatt és harmadszor Amerikában a fizikus közösségből, amikor 1954-ben Robert Oppenheimer ellen tanúskodott az Atomenergia Bizottság Személyügyi Biztonsági Bizottságának meghallgatásán. A kiközösítés fájta neki, de ez azzal is járt, hogy egyre kevésbé érzett „...felelősséget a kutatói közösség iránt, miközben a 'katonai-ipari komplexum' kedvencévé vált.”

A könyv többek között kitér Teller zsidó és magyar identitására is. Előbbit sohasem tagadta meg, ha nem is volt a szó szoros értelmében vallásos, s magyar identitása is mindig fontos volt számára. Egyébként a rendszerváltás után Magyarországon különös tisztelettel fogadták, sok esetben külföldi államfőknek kijáró, megkülönböztetett bánásmóddal.

Ami a könyv szerkezetét illeti, lényegében időrendben halad a magyarországi gyermek- és serdülőkor bemutatásától a németországi, és angliai közbenső állomásokon keresztül életének amerikai fejleményeiig tizenkét fejezeten keresztül. Ezeket előzi meg a szerző előszava a magyar kiadáshoz, illetve az eredeti amerikai kiadáshoz írt előszó, továbbá Pálinkás József és Lax Péter előszava. A könyv végén utószót találunk (Richard L. Garwin), továbbá Teller Ede életének kronológiáját, a kötetben szereplő személyek névjegyzékét, tárgy- és névmutatót, köszönetnyilvánítást és végül a szerző magyarul megjelent könyveinek válogatott jegyzékét.

Meg kell még említenünk, hogy a könyv folyamatosságát megszakítva bekeretezett oldalakon tér ki egy-egy Teller életében fontosabb személy bemutatására, így szerepel például Oppenheimer, Hans Bethe, Maria Goeppert-Mayer stb.

Azt gondolom, nem lehetne méltóbban befejezni ezt az ismertetést, mint Richard L. Garwin utószavából vett mondatokkal. Gar-

winnal, akinek jelentős szerepe volt a hidrogénbomba létrehozásában, de később kiemelkedő szerepet töltött be a nukleáris fegyverek betiltását és megsemmisítését sürgető mozgalomban, a recenzensnek többször is alkalma volt személyesen találkozni. „Hargittai könyve tanulságos olvasmány, amelyből magam

is sokat okultam, nemcsak Teller vonatkozásában.” „Amikor befejeztem az olvasást, úgy éreztem, nemcsak ismereteim gazdagodtak, de bölcsőbb is lettem.” (*Hargittai István: Teller Budapest, Akadémiai, 2011. 563 p.*)

Berényi Dénes
az MTA rendes tagja

CONTENTS

Academy Affairs

- József Pálinkás – Valéria Csépe – Tamás Németh:
Excellence – Sustainability – Competitiveness 1282

Study

- Marianne Berényi – Ferenc Katona: Quality of Life and the Nervous System.
Developmental Clinical Neurology 1297
- Lajos Horváth: Neurophenomenology and Embodiment –
Transdisciplinary Dialogue between Phenomenology and Neuroscience 1306
- Gábor Kovács: An Odyssey of an Intellectual in Good Faith
from Jurisprudence to Political Theory 1316
- Gábor Gyáni: Abstraction of a Historical Event 1324
- Anna Tompa: Global and Hungarian Burden of Cancer 1333
- Mária Pásztói – András Falus – Edit Buzás:
“Sweet” (Glycobiological) Aspects of Joint Diseases 1346
- Miklós Müller: A Memorable Presentation by T. D. Lysenko
at the Hungarian Academy of Sciences in 1960 1355
- László Elek’s Interview with Miklós Müller 1360
- István Szilágyi: The Geographical Pivot of History.
Sir Halford J. Mackinder Was Born 150 Years Ago 1362
- Ildikó Süveges: Magda Radnót Was Born 100 Years Ago 1373
- Tibor Koltay: Amateurs and the World of Science 1377

Discussion

- Mátyás Brendel: Belief and Science 1380
- Tamás Freund: Belief *and* Science 1385

The Scientists of the Future 1387

Outlook (Júlia Gimes) 1397

Book Review (Júlia Sipos) 1401

Ajánlás a szerzőknek

1. A *Magyar Tudomány* elsősorban a tudományterületek közötti kommunikációt szeretné elősegíteni, ezért főleg olyan dolgozatokat közöl, amelyek a tudomány egészét érintik, vagy érthetően mutatják be az egyes tudományterületeket. Közlünk témaösszefoglaló, magas szintű ismeretterjesztő, illetve egy-egy tudományterület újabb eredményeit bemutató tanulmányokat; a társadalmi élet tudományokkal kapcsolatos eseményeiről szóló beszámolókat, tudománypolitikai elemzéseket és szakmai szempontú könyvismertetőket, de lapunk nem szakfolyóirat, ezért a szerzőktől közzérthető, egy-egy tudományterület szaknyelvét mellőző cikkeket várunk.

2. A kézirat terjedelme általában ne haladja meg a 30 000 leütést (ez szóközökkel együtt kb. 8 oldalnak felel meg a *Magyar Tudomány* füzeteiben); ha a tanulmány ábrákat, táblázatokat is tartalmaz, kérjük, arányosan csökkentsék a szöveg mennyiségét. Beszámolókat, recenziókat terjedelme ne haladja meg a 7–8000 leütést. A teljes kéziratot MS Word .doc vagy .rtf formátumban interneten vagy CD-n kérjük a szerkesztőségbe beküldeni.

3. Másodközlésre csak indokolt esetben, előzetes egyeztetés után fogadunk el dolgozatokat.

4. Legfeljebb tíz magyar kulcsszót és a közlemények címének angol fordítását külön oldalon kérjük. A cím után a szerző nevét, tudományos fokozatát, munkahelye pontos nevét, s ha közölni kívánja, e-mail címét kell írni. Külön lapon kérjük azt a levelezési és e-mail címet, telefonszámot is, ahol a szerkesztők a szerzőt általában elérhetik.

5. Szövegközi kiemelésként dőlt (*italic*), (esetleg félkövér – **semibold**) formázás alkalmazható; r i t k í t á s, VERZÁL, KISKAPITÁLIS (SMALL CAPITALS, KAPITÄLCHEN) és aláhúzás nem. A jegyzeteket lábjegyzetként kérjük megadni.

6. Az ábrák érkehetnek papíron, lemezen vagy e-mail útján. Kérjük a szerzőket: tartsák szem előtt, hogy a folyóirat fekete-fehér; formátuma B5 – tehát ne használjanak színeket, és vegyék figyelembe a fizikai méreteket. Általában: az ábrák

és magyarázataik legyenek egyszerűek, áttekinthetők. A képeket lehetőleg .tif vagy .jpg formátumban kérjük; fekete-fehérben, min. 150 dpi felbontással, és nagyságuk ne haladja meg a végleges (vagy annak szánt) méreteket. A szövegben tüntessék fel az ábrák kívánatos helyét.

7. A hivatkozásokat mindig a közlemény végén, ábécé-sorrendben adjuk meg, a lábjegyzetekben legfeljebb utalások lehetnek az irodalomjegyzékre. Irodalmi hivatkozások a szövegben: (szerző, megjelenés éve – Balogh, 1957; Feuer et al., 2002). Ha azonos szerző(k)től ugyanazon évben több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket az évszám után írt a, b, c jelekkel kérjük megkülönböztetni mind a szövegben, mind az irodalomjegyzékben. Különösen ügyeljenek a bibliográfiai adatoknak a szövegben és az irodalomjegyzékben való egyeztetésére! Kérjük: csak olyan és annyi hivatkozást írjanak, amilyen és amennyi elősegíti a megértést. Számuk ne haladja meg a 10–15-öt.

8. Az irodalomjegyzéket ábécé-sorrendben kérjük. A tételek formája a következő legyen:

- Folyóiratcikkek esetében: Feuer, Michael J. – Towne, L. – Shavelson, R. J. et al. (2002): Scientific Culture and Educational Research. The Educational Researcher. 31, 8, 4–14.

- Könyvek esetében: Rokkan, Stein – Urwin, D. W. – Smith, J. (eds.) (1982): The Politics of Territorial Identity: Studies in European Regionalism. Sage, London

- Tanulmánygyűjtemények esetében: Halász Gábor – Kovács Katalin (2002): Az OECD tevékenysége az oktatás területén. In: Bábosik István – Kárpáthi Andrea (szerk.): Összehasonlító pedagógia – A nevelés és oktatás nemzetközi perspektívái. Books in Print, Budapest

9. Havi folyóirat lévén a *Magyar Tudomány* kefelevonatokat nem küld, de elfogadás előtt minden szerzőnek elküldi egyeztetésre közleménye szerkesztett példányát. A tördelés során szükséges apró változtatásokat a szerző időpontegyeztetés után a szerkesztőségben ellenőrizheti.

M A G Y A R ACADEMIAI ÉRTESÍTŐ.

VIII. ÉV.

1848. JANUAR.

I. Sz.

E' hivatalos lapból, mely az academiái gyűlésekben előforduló 's közzé tételre alkalmas tárgyakat, valamint az intézetet illető fontosabb jelentéseket közli, az academiái szünidő' kivételével minden hó' 10-dikén egy szám jelenik meg, 's ez a' körülmények szerint mindenkor egy vagy több ívből áll. Néha rajzok is járulnak hozzá. Az egész évi folyamra az előfizetés 2 ft e. p. — Kapható Kegenberger J. és fia academiái könyvárusoknál 's általok a' két haza' minden hiteles könyvárusainál.

KIS GYÜLÉS, JAN. 10. 1848.

Vörösmarty Mihály rt. helyettes elnöklete alatt.

Jelen voltak Császár Ferencz tt., Bajza, Balogh, Bugát, Czuczor, Frivaldszky, Gebhardt, Kállay, Kiss K., Luczenbacher, Szalay, Szemere, Szilasy, Szontagh, Sztrokay rr. tt., Bertha, Garay, Hanák, Henszlmann, Karácson, Mátray, Székács, Szónyi, Walther II. tt., Toldy Ferencz titoknok, Lukács M. helyettes segedjegyző.

CSÁSZÁR FERENCZ

az utolsó nagygyűlésen választott tiszteleti tag, székét elfoglalandó, az adós' személyének megítéltetéséről tartott fölolvasást, mely itt kivonatban közöltetik. *)

T. T.! A' hitelezők 's adósok közti viszonyokra mindenkor fő figyelmet fordított a' törvényhozás. Az azokat szabályozó törvények azonban mindig több pártolást tanusítottak a' hitelezők, mint az adósok' érdekei iránt. Tekintet nélkül a' jólelkű és uzsorás hitelezőre egyfelől, 's a' nélkül szinte az ártatlanul szerencsétlen és roszelekkü adósra más részről— azon általánosságnál fogva, melyben alkotva lőnek, igazságtalan, mint ilyen embertelen- 's kegyetlenekké fajultak.

Mikép támadtak, mint fejlődtek és változtak e' törvények? érdekesen előadta Sztrokay Antal úr azon értekezésében, melylyet e' czim alatt olvasott körünkben: „A' hitelezők és adósok közti viszonyok' szemléje, különösen a' régi nemzeteknél.“ A' tárgyat értekező ott fogta föl, hol Sztrokay bevégezte; 's előre bocsátván az adósok' megítélését szabályozó törvény' vázlatos történetét hazánkban: ügyekezett kimutatni, miszerint e' törvény jogtalan, czélszerűtlen, 's káros hatású a' társaságra, sőt mágára a' köz hitelre is, melynek érdekében pedig leginkább szokott védetni.

*) Ez értekezés egész terjedelmében, Kilián Györgynél fog legközelebb megjelenni.